

привело до ототожнення в польському середовищі всіх найгірших проявів окупації з українською владою. Питання контингенту, громадських робіт найчастіше згадується як причина неприязні серед духовенства.

Між священиками різних обрядів, які проживали в одній місцевості, час від часу виникали суперечки стосовно меж їх впливу на населення. За таких умов траплялися випадки особистої помсти: представники духовенства створювали нестерпні умови проживання для свого колеги, доносили в поліцію про так зване невиконання розпоряджень влади або повідомляли підпілля про вигадані прояви шовінізму. Правдивість двосторонніх звинувачень встановити важко, оскільки представники поліції, зважаючи на величезний авторитет священиків серед своїх вірних, за підозрою у вбивстві поляка насамперед арештовували місцевого українського священика, а за українця – відповідно польського ксьондза. Аналіз найбільш вірогідних випадків взаємної ненависті духовенства свідчить про перевагу особистих мотивів над національними.

Водночас документи переповнені інформацією про спроби душпастирів попередити загострення відносин між своїми парафіянами. Вони проводили виховні бесіди, організовували спільні релігійні свята, закликали до братерства тощо. Греко-католицькі та римо-католицькі священики переховували своїх знайомих парохів у себе на плебаніях, неодноразово рятували парафіян у хвилини загрози незалежно від їхньої національної приналежності. Ці приклади найбільш реально відображають особисті погляди духовенства, адже вони не відповідали жодним політичним інтересам.

Аналіз різних моделей поведінки рядових священиків, тогочасної національної та релігійної ситуації засвідчив наявність постійного контролю за духовенством з боку всіх політичних сил, представлених у регіоні. За таких обставин важко відмежувати вчинки душпастирів за власними переконаннями від тих, що здійснювалися під жорстким тиском. Крім того, всупереч поширеним міфам радянської історіографії, кількість конкретних прикладів антагонізму між греко-католицьким та римо-католицьким духовенством була незначна.

Дмитро Титаренко (Донецьк)

До питання про взаємину органів військової адміністрації та церкви в Україні під час нацистської окупації

Розробляючи та здійснюючи на окупованій території України комплекс заходів, спрямованих на утвердження окупаційного режиму, певну

увагу нацисти приділили і церкві як вагомому фактору громадського життя. Про особливості ставлення до релігійних інституцій в зоні військової адміністрації певною мірою свідчать матеріали, що зберігаються у фондах RH 22 (Начальники тилових районів груп армій) та RH 23 (Коменданти тилових районів армій) Федерального військового архіву Німеччини.

По відношенню до церкви на окупованій території Вермахт, органи військової адміністрації мусили керуватися вказівками «Поводження військ у релігійних питаннях по відношенню до місцевого населення». Вони передбачали такі ключові положення, яких мусили дотримуватися війська: не підтримувати і не забороняти релігійну діяльність цивільного населення, триматися осторонь цих заходів; військовим священикам не здійснювати ніяких кроків і не проводити релігійну пропаганду, спрямовану на місцеве населення; не допускати і не залучати священнослужителів з Райху або інших країн до окупованих районів; не проводити богослужінь для Вермахту в колишніх церквах; дозволити місцевому населенню відкрити церкви, закриті радянською владою.

Досить лояльна політика органів військової адміністрації щодо церкви мала на меті створити досить сприятливий психологічний клімат на окупованій території, мінімізувати загрозу Вермахту з боку місцевого населення, пропагувати образ німецької армії як «визволительки від жидо-більшовицького ярма». Наслідки реалізації цих цілей окупаційними властями дозволяють розглядати період окупації певною мірою як час своєрідного розквіту релігійного життя.

В ряді випадків органи військового управління на місцях – польові та гарнізонні комендатури – проявляли зацікавленість справами церкви і навіть таким її аспектом, як матеріальне утримання. Виходячи з необхідності уникнення будь-яких релігійних конфліктів, керівникам місцевих органів самоврядування у зоні військової адміністрації заборонялося очолювати релігійні громади, рекомендувалося при здійсненні своїх службових повноважень триматися осторонь релігійних справ і не підтримувати жодну з церков, причому це стосувалося не лише ворогуючих між собою православних конфесій, а й інших релігійних напрямків.

Конфлікти між представниками різних конфесій окупаційними властями сприймалися як негативне явище, що вимагало втручання. У той же час керівництво центральних органів військового управління настійливо вимагало від органів військової адміністрації на місцях втручатися лише в тому разі, коли «...завдається шкоди німецьким інтересам внаслідок політичної діяльності священиків або якщо свари різних церковних напрямків загрожують громадському порядку».

З метою запобігання такого роду випадків діяльність церков контролювалася за допомогою довірених осіб, які, вочевидь, належали і до числа парафіян, і до числа священників. Подекуди церква і церковні діячі за ініціативою окупаційних властей залучалися і до проведення пропагандистських акцій, що мали на меті полегшити реалізацію окупаційної політики на місцях.

Незважаючи на приписи вищих інстанцій, органи військового управління на місцях все ж таки намагалися надати процесові релігійного відродження регульованого характеру. Це зумовлювалося, у першу чергу, власним баченням потенційної загрози і користі в місцевих умовах, своїм розумінням основоположного принципу на окупованій території – «поділяй та володарюй».